

NAS

﴿ ۱۱۴ ﴾ سُورَةُ النَّاسِ

Nüzulu felak ile beraber olduğu ve medenî olmasının muhtar bulunduğu önce geçmişti.

Âyetleri - Altıdır.

Fasılası - Yalnız س harfidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿ ۱ ﴾ قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿ ۲ ﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿ ۳ ﴾ اِلٰهِ
النَّاسِ ﴿ ۴ ﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿ ۵ ﴾ الَّذِي يُّوسَّسُ
فِيْ صُدُوْرِ النَّاسِ ﴿ ۶ ﴾ مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿ ۷ ﴾

Meali Şerif

De ki sığınırım Rabbına nâsın 1: Melikine nâsın 2: İlâhına nâsın 3 Şerrinden o sinsi vesvasın 4 Ki

vesvese verir sinelerinde nâsın 5 Gerek cinden gerekse ins 6

1. ﴿رَبِّ النَّاسِ﴾ Nâsın Rabbına -bütün insanların kendilerine ve emirlerine mâlik terbiye

edici sahibine, ya'ni

Sh:»6411

halk ve emriyle insanlar yaratan: ve sun'u kudretiyle o gâsık kara topraktan o duygusuz, muzlim maddeden

tan gibi parlıyan duygulu insanlar yetiştiren, onlara yaramaz şeyleri atıp yarar şeyleri süze süze ifaza

ederek lûtf-ü terbiyesiyle tavırdan tavra, halden hale tekemmül ettirerek büyüte büyüte akl-ü iz'an verip

insanlık levazımını, insanlık vazîfelerini duyurarak bütün mahlûkat içinde mümtaz bir halde hemcinsiyle

birlikte cem'iyet halinde yaşıyacak hale getiren ve getirmekte bulunan ve bu suretle onlara terbiye fikriyle

Rübûbiyyet mefhumunu öğreterek kendi varlığını sezdirip hak ve hayr uğurunda çalışmak yolunu gösteren

mevlâsına 2. ﴿مَلِكِ النَّاسِ﴾ o nâsın melikine -ya'ni o terbiye ile yetiştirilen, akıl melekeleri,

insanlık kuvveleri inkişafa başlıyan insanların hepsini hukmü altında tutarak bütün melekât ve kuvvelerini

nizamı hayr ile gayei kemallerine doğru fa'aliyyete sevk etmek üzere mertebelerine ve ilm-ü hikmetinin

iktizasına göre emr-ü nehy ile idare eden hükümdarına daha, açıkçası nisbî ma'na ile Rab, ve melik değil, «

مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ
وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِإِذْنِ رَبِّكَ الْخَيْرُ

verip şah yapan, dilediğini de padişah iken indirip atan, dilediğini aziz, diledini zelil etmek kudretine hâiz

olan mülki daim ile Rübûbiyyeti kâmile kendisine mahsus bulunan melikler meliki, padişahlar padişahı,

hükümdarlar hükümdarına, ya'ni 3. ﴿إِلَهِ النَّاسِ﴾ nâsın ilâhına -o insanların Hak mabûduna,

ya'ni akli melekeleri tekemmül etmiş, hakkı nâhaktan, hakikatı hayalden, güzeli çirkinden, hayrı şerden,

zevki bâkiyi zevki fânîden, gayei maksudu vasitadan, kûfranı şükrandan fark ve temyiz edecek vicdanları

ma'rifeti halka tenevvür eylemiş, buldukları âlemin ve kendi nefislerinin mahiyetini öğrenmiş, hikmeti

vücutlarını nereden gelip nereye gittiklerini, bütün o cümbüşü

cihan şümulden, bu gavğayı kâr-ü zardan kazanc ne olduğunu, o sevgilerin, saygıların, o ümitlerin, arzuların o hacetlerin dileklerin nereye bağlanacağını, gülen yüzlerin neye güldüğünü, dökülen dillerin neye döküldüğünü, ağlıyan gözlerin neye ağladığını, çırpınan kalblerin ne ile tatmin edileceğini; binaenaleyh nelerden kaçınıp nelere koşmak, neye gönül verip neye dayanmak, neye sığınmak, neye tapmak lâzım geldiğini anlamış, vücudda tecelli eden, zâhir ve bâtından vicdanları saran gayb ve şuhuda hâkim olan hakkın cemalindeki celâlin, celâlindeki cemalin ebedî zevkını duyarak her işinde ihlâs-u ihsan ile ona yüz tutmuş, uğurunda can vermeyi canına minnet bilerek hukm ü rızasına teslimi nefis etmiş kalbi selîm sahibi irgin insanların gayei maksud edinerek ibadet edegeldikleri ve âkıl ve bâliğ bütün insanların halâsları için iman ve ibadet ile mükellef buldukları hak Tanrıya, hasılı: halk ve emir, icad ve i'dam, ihya ve imâte, sevab ve ikab ile tesarrufi küllîye kudreti tamme ve samediyeti kâmile ile celâl ve ikramda tevahhüd iktıza eyliyen ülûhiyyet ancak kendinin hakkı olan o ehad samed Allaha sığınırım.

Rab ismi rabbüddar ve rabbülmal gibi izafetle kullanıldığı zaman Allahdan maadaya da söylenebilir.

Melik isminin de ondan ehass olmakla beraber Allahdan maadaya itlak edildiği malûmdur, fakat ülûhiyyet

aslâ şirk kabul etmediği, « » olduğu için ilâh ismi şer'an ve hakikatten Allaha

mahsustur, binaenaleyh Rab, e'am, melik ehass, ilâh daha ehastr. Burada ise murad, Allah Tealâ olduğu

iyice anlaşılmaq için Rabbinnâs, Melikinnâs ile, Melikinnâs da İlâhinnâs ile beyan buyurulmuştur. Gerçi bunların Rabba sıfat veya bedel olması da tecviz olunabilir ise de Zemahşerî ve sair muhakkıkîn atfı beyan olmalarını ihtiyar eylemişlerdir; fakat burada evvelâ şunu düşünmek iktiza eder: Allah Tealâ yalnız insanların değil, herşeyin Rabbi ve bütün âlem onun Rübûbiyyeti, melekûtü, ulûhiyyeti

Sh:»6413

nizamı altında dizili olduğu halde burada niçin Rab ismi evvelâ insanlara izafetle tahsis buyurulup da

sonra « مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ » diye beyana lüzum görülmüş ve niçin « ناس » üç

defa tekrar edilmiştir? Bunun nüktesi:

EVVELÂ, Kur'anın hikmeti nüzulü insanların terbiyesi, insanların sıratı müstekıyme hidayet ve irşad

olduğu cihetle bunu evvelinde olduğu gibi âhirinde de bilhassa ihtar ile nüfusi insaniyye terbiyesine inâyeti

Rabbaniyyenin mezidi ihtısasını anlatmak ve bu vechile Kur'anın âhirinden evveline ircai nazar ettirmektir.

« قُلْ أَعُوذُ » emirleri Fâtihanın « اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ » duâsına son cevab

olarak doğrudan doğru bir sığındırma ve koruma irşadı olmak hasebiyle Sûrei Bekarenin evvelindeki «

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ « mazmununun bir mısradaki olduğu gibi « بَرِّبِ النَّاسِ » buyurulması da «
يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » hitabını hatırlatarak âhiri evvele bağlamıştır. Hatimde evvele dönülerek hâlli

mürtehil yapılması da bu nükte ile mütenasibdir.

SANIYEN, Ebüssüudun beyan ettiği vechile bunda «i'azeye şayan bir isti'aze minhacına» ya'ni

korumaya lâyük bir sığınış yoluna irşad vardır. Çünkü Rabbına sığınanın efradından bir ferd bulunduğu

insanlar cinsi zımında terbiyesi, memlûkiyeti, ubudiyeti ile Rabbına intisab ve tevessülü rahmet ve

re'fetin tezayüdü esbabındandır. Ve Allah Tealânın bunu böyle emir buyurması bu suretle korumayı

kat'iyyen va'dine delâlet eder delâili keremendir. Bir de burada isti'aze olunan şer bilhassa insanlara

adavet ile ma'ruf olan Şeytanın şerridir, bundan korunmak için insanların ona karşı Allahın terbiyesi

tahtinde melekûtü içinde ubudiyeti saffında dizilmelerini tansistir. «

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ = benim halis kullarım üzerinde senin

saltanatın yoktur» kavli celîli mentuku üzere Şeytanın nüfuz ve tesallûtundan korunacaklarına bir işaret de

vardır. Bir insan ferdinin böyle « أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ »

»

Sh:»6414

diye mertebeden mertebeye en mütakâmil cem'iyet nizami içinde isti'aze etmesi «Ya Rabbî, ya Melîkî, ya

Îlâhî! beni terbiye edip yetiştiren sen, benim tâbi, olduğum hükümdarım sen, benim bütün mevcudiyetimi

veren ve bütün muradlarımı verecek olan, kendisine en yüksek sevgi ve saygı ile ibadet ve kulluk etmek

borcum ve en üstün vazîfem bulunan ma'budum, Tanrım, yegâne ve sığınacağım, penahım sensin, ben

ancak sana sığınırım ve sığınıyorum» demek ma'hasında olmakla beraber öyle demekten daha belîğdir.

Çünkü insanlık meratibinin en mütakâmil safı bulunan Îlâhîler safında ehlûllah cema'atı içinde bir mevki'

alacak vechile korunmak üzere Rububiyetin en yüksek ve küllî tecellîsi demek olan ulûhiyyet hukm-ü

inayetine ancema'atın sığınmak hem kudret ve rahmetin şümülünü i'tiraf ile hamd-ü senânın yüksekliği hem

de buhulden, hodkâmlıktan sakınarak benî nev'ine vâsıl olan ni'metleri kendine vâsıl olmuş sayacak kadar

hissi şükran ile hayirahlığı mütezammın olmak itibariyle elbette ferden sığınmaktan daha belîğdir, ve onun

için cemaatle olan ibadet ve duânın fazîleti daha yüksektir. Beyzâvî gibi bazı Mufessirîn «

رَبِّ النَّاسِ» diye tahsîsin nüktesi burada isti'aze olunan vesvese şerrinin nüfusi insaniyyeye

mahsus bir şerr olduğunu söylemekle iktifa etmişlerse de kâfi değildir.

Nâsın tekrar edilip de « **مَلِكِهِمْ وَ إِلَهِهِمْ** » diye zamir ile iktifa olunmamasının sebebine

gelince sahib Keşşaf bunu atfı beyan olmasının iyecabına hamlederek demiştir ki: çünkü atfı beyan, beyan

içindir; binaenaleyh izmar değil, izhar mazinnesi olmuştur **اه**. Râzî bununla beraber bir de, der: bu

tekrar insanların şerefini artırmayı iktiza eyler, çünkü Allah Tealâ kendisini insanların Rabbı, insanların

Meliki, insanların ilâhı olmasıyle tanıyıyor demektir. Eğer insanlar mahlûkatın eşrefi olmasa idi elbette

kitabının hatimesinde

Sh:»6415

kendisini insanların Rabbı ve meliki ve İlâhı diye ta'rif etmez, kitabını bu ta'rif ile hatmeylemezdi **اه**.

Bu iyzağa göre « **النَّاسِ** » üçünde de aynı ma'hada olarak mahza beyan ve takrir ve insanlık şerefini

tezyid için tekrar olunmuştur, Demek olur ki Ebüssüud da bunu ihtiyar eylemiştir. Âlûsî de «bir şeyin marife

olarak i'adesi halinde ikinci evvelin aynî olmak» ka'idesi ekseriyyesine binaen bunu tercih eylemiş ise de

fasılanın fasılasız olarak aynen tekrarı hilâfî zâhir olmak ve atfî beyan da nâsa değil, Rabba aid bulunmak hasebiyle her birinde muzafı ilyehin muzafına göre başkaca bir ma'na beyan etmiş olması daha doğru ve daha fâidelidir, mezkûr ka'idenin ekseriyyeti de hilâfına karîne bulunmamakla mukayyed olduğu malûmdur.

Onun için bunu daha ziyade ta'mîk edenler burada tekrar olmayıp bu nûktelerden başka bir de nûfusi insaniyyenin derecatına ve terakkiydeki meratibine bir tenbih dahi bulunduğunu söylemişlerdir. İbni Sîna ve bazı ârifin demişlerdir ki: zira nefsi insanî aslî fitretinde ma'rifetullah ve mahabbetullah ile intikaşa

müste'iddir, fakat evvelemirde bu ma'rifetlerden halî olur -Netekim «

«وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا

buyurulmuştur- buna akli heyulânî mertebesi denilir, sonra ikinci mertebede onda evveliyyat, bedîhiyyat

denilen ilk ilimler hâsıl olur ki bunlarla fikrî mechulleri arayıp bilmeğe tevassul olunur, ve buna akıl

bilmeleke mertebesi ta'bir edilir. Sonra da âhiri emirde o mechulâtı fikriyye kuvveden fi'le çıkarılır ki buna da

akıl bilfiil mertebesi denilir. İşte «قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ», nefsi insanî meratibinden ilk

mertebeye işarettir ki bu, onun gerek bedihî ve gerek kesbî bütün ulûmdan halî bulunduğu hâlidir, nefsi bu

mertebede onu terbiye edecek ve o bedihî ma'rifetlerle tezyin eyliyecek mürebbiye muhtacdır, sonra o

bedihî bilgilerin husule geldiği ikinci mertebede onlardan fikrî ilimlere intikal melekesi husule gelir ki «

«مَلِكِ النَّاسِ»

Sh:»6416

bu mertebeye işaret eyler, sonra da üçüncü mertebede ulûmi fikriyenin kuvveden fi'le çıkmasıyle nefsin

tam kemâli hâsıl olur ki « **إِلَهِ النَّاسِ** » da bu mertebeye işaret eyler. Demek ki burada nâsın üç defa

zikri aynı ma'nada tekrar olmayıp her birinde nefsi insanînin bir mertebesine işaret olunarak Hak

sübhanehu ve Tealâ kendisini insanlığın her mertebesinde tecellî eden hüküm ve tasarrufuna göre birer

isim ile tesmiye buyurularak tanıtmıştır. Râzî felak Sûresinde bunu nakletmekle beraber burada bu farkı

şöyle hulâsa eder: Evvelâ Rabbi zikir ile başlamıştır o tedbir ve ıslâh ile tasarruf edendir, bu ise Hak

Tealânın insana olan ilk ni'metlerindedir. Ta onu terbiye ederek yerleştirip ona akıl verinceye kadar ki o

vakit insan kendisinin memlûk ve Rabbının melik olduğuna delîli anlar, onun için ikincide melik

zikrolunmuştur, sonra da ona o ibadete müstehik bulunduğunu anlayınca onun İlâh olduğunu tanır, bir de

abdin Rabbından ilk tanıdığı onun, içindeki ni'amı zâhire ve bâtınen in'am eder mün'im olmasıdır, bu

Rabdır sonra onun bu sıfatlarına ma'rifetten celâletini ve halktan istiğnasını ma'rifete intikal eder, o vakit

onun melik olduğunu bilir. Çünkü melik başkası kendisine muhtac, kendisi başkasından ganî olandır, sonra

abd onu böyle tanıyınca onun celâlet ve kibriyada vasfedenlerin vasfı fevkında bulunduğunu ve onun izzet

ve azametinde akıllarını veleh, ve hayrette kaldığını anlar, ve o vakit onu perestiş edilecek yegâne ilâh olarak tanır **اه**. Beyzavî de bunu şöyle ifade etmiştir: Bu nazmı celilde o Rabbın sığınmaya lâayık i'âzeye kadir ve ona mümane'at gayri kabil olduğuna delâlet ile beraber hâlikını tanımak için teveccüh eden ehli nazarın meratibini de iş'ar vardır. Çünkü o, ilk nazarda kendi üzerinde gördüğü ni'amı zâhire ve bâtineden kendisinin bir Rabbi olduğunu bilir, sonra nazarda derinleşir, nihayet tahakkuk

Sh:»6417

eder ki o Hak sübhânehû cümleden ganî ve her şey'in zatı onun, ve emrinin mesarifi ondandır, o meliki haktır, sonra bununla istidlâl eder ki ibadete müstehakk olan ancak odur, başka yoktur. Bir de bunda sıfatın ihtilâfını ihtilâfı zat menzilesine tenzil ile mutad isti'aze vecihlerinin hepsi münderic olur -ya'ni âdet, mühim bir belâya düçar olan kimse işini evvelâ valideyni gibi ulusuna ve mürebbisine arzeder, onlar define kadir olmazlarsa melikine, sultanına refeder, o da tezellümünü izâle etmezse onu melikülmülûk ve her iştikâ ve ilticanın merci'i müntehası olan Hak Tealâya şikâyet eder, bu âdet üzere burada Allaha hem rububiyet sıfatıyla, hem melikiyet sıfatıyla, hem ulûhiyyet sıfatıyla sığınmak vecihleri cem'edilmiştir ki bunda isti'aze olunan âfetin büyüklüğüne de işaret vardır **اه**. Bazıları tekrar olmadığını anlatmak için daha sade olarak

şöyle demişlerdir: İlk nâs cenîn ve etfâl gibi terbiyeye muhtac olanlar, ikincisi siyasete muhtac olan gençler ve kâhiller, üçüncüsü sırf Allaha müteveccih olan müte'abbidler ve yetkinlerdir **اه**. Görülüyor ki üç nâs arasında bu gösterilen farkların hepsi de mühim ve şayanı dikkattir, bazısı daha felsefî, bazısı daha edebî, bazısı da sade olmakla beraber hepsi de mütekaribdir, lisan noktai nazarından bunların karînesi de muzaf olan rab, ve melik ve ilâh isimlerinin mefhum ve müstealiklerindeki umum ve husus farkıdır, rab ismi terbiyeden olmak, terbiye hakkı da malikiyyete mütevakkıf bulunmak itibariyle zevilukulden olanlara da olmiyanlara da tealluk ettiği için e'ammdır. Bu karîne ile « **رَبِّ النَّاسِ** » da nâs, âkıl gayri âkıl alelûmum insan cinsine şâmil olmak lâzım gelir. Melik ismi ise mimin zammiyle mülk veya melekûtten olduğu, bu da mimin kesriyle milkten ehass olarak cümhuri ukalâ üzerinde siyaset ile tedbir ve idarei umur ma'nasından geldiği, melekût da bunun mübaleğası bulunduğu için melik rabdan ehastr. Netekim Râgib der ki:

Sh:»6418

mimin zammiyle mülk, cümhur üzerinde emr ü nehy ile tasarruftur ve ukalâ üzerinde siyasete muhtastır,

onun için « **مَلِكِ النَّاسِ** » denilir de « **مَلِكِ الْأَشْيَاءِ** » denilmez **اه**. Şu halde

melikinnasdaki nâs alelumum insan cinsi içinden akli eren insanlar olmak lâzım gelir. En derin sevgi en yüksek ta'zim ile ibâdete istihkakı ifade eden ilâhlık, hak Tanrılık ise ekmeli sıfat olduğundan bunun müzaf olduğu üçüncü nâs da akıl ve vicdan, iman ve iz'an, ahlâk ve irfan, fikri insaf, hüsni amel gibi insanlık melekelerinde az çok bir kemâl, bir irginlik, bir yetkinlik bulunan insanlar olmak tebadür eder. Şu halde evvelki nâs rübubiyet hükmünce hepsinden e'amm olarak henüz ilk terbiyeye muhtac ve akıl melekesi husule gelmemiş cenîn ve etfal gibiler dahi dahil olmak üzere lâmi istiğrak ile alelumum insanlar cinsine şâmil olmak zâhirdir. Ya'ni terbiye edilip yetiştirilmiş, büyütülmüş insanlar dahi hâric olmaz. Çünkü melikiyyet ve ilâhiyyet hükmüne dahi şâmil olan rübubiyet hükmü onlarda fi'len sâbittir. Ve gerek bidayetinde, gerek nihayetinde hiç bir insan ondan azâde ve müstağni değildir, şukadar ki bunda ilk merteye dahi dâhil bulunduğu terakkî meratibindeki farkı tebaruz ettirmek isteyenler bilhassa onu anlatmayı mühim görmüşlerdir. Maksadları ibtidaî insanlara tahsîs değildir, gerçi nâs ta'biri bazan adî insanlar ma'nasına tahkîr için kullanılmak dahi müte'aref ise de bu ma'na nâs mefhumundaki umumiyetten münbe'is olduğu gibi rab isminin izâfeti de bir şeref ifade ettiğinden dolayı burada tahkîr kaskine münafi olacağından bunun muktezası olan ta'mimi tahsîse karîne yoktur. Lâm, istiğraka hamledilmek lâzım gelir. Yoksa rübubiyeti melikiyyet ve ilâhiyyet ile beyana vecih kalmaz, arada mübâyenet bulunmuş olurdu, hatta tekrarı tercih edenler bundan dolayı tercih etmişlerdir. Ancak atfî beyanda asıl maksud mefhumu

beyan değil, masadaki, müsemmayı beyandır.

Sh:»6419

Ebî Hafs Ömer denildiği zaman Ebî Hafs ile Ömer arasında beyan, mefhumu değil, müsemmayı beyandır.

Ve onun için Ebu Hayyan atfı beyanda meşhur olan sıfat ile değil, ismi câmidle olmaktır diye Keşşafa

ilişmiştir. Âlûsî de buradakilerin ismi câmid hükmünde olduğu beyaniyle ona cevab vermiştir ki maksadı «

مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ» isimleri burada vasfiyyet haysiyyetiyle değil, esmâi ilâhiyyeden

olmak üzere sırf isim mevki'inde olarak atfı beyan olduklarını söylemek olacaktır. O halde ikinci nâs

evvelkinin büsbütün aynı olmak iktıza etmiyeceği gibi büsbütün gayrı olmak da iktıza etmez. Şu kadar ki

burada ma'nayı murada intikal için vasfiyyet ma'nasiyle izafetin beyanda âleti mülâhaza gibi tasavvuruna

ihtiyac bulunduğu da inkâr edilemez; binaenaleyh maksad nâsı beyan değil, rab mefhumunu da beyan

değil, zatı rabbı daha ehass olan sıfat veya isimleriyle beyan olduğundan dolayı her birinde nâsın ona göre

mülâhazası daha zâhir olur. Bu suretle ikinci nâsta «lâm» ı ahd ile istiğrakı urfiye hamle bir karine

bulunmuş olacağından bu evvelkinden ehass olarak terbiye olunan insanlar içinden yetişmeğe, melekâtı

akliyye ve kuvayı insaniyyesi inkişafa başlamış, her birinde bilirade sa'y-ü amel salâhiyyeti husule gelmiş,

bundan dolayı nizamı hayri ihlâl edecek vechile yekdiğeriyle tenazu' ve tezahum kabiliyeti yüz göstermiş olup da hikmeti fitretleri olan menfaatleri hak ve adâlet dâiresinde te'lif ve niza'ları bertaraf edilerek ve her biri ehliyyet ve liyakatine göre sa'y-ü amel ile mükellef tutularak cem'iyet halinde te'avün ve tenasur üzere yaşayabilmeleri için siyasete ve akıl bilfiil denilen fikr ü idrâk ile sevk u idare ve hıfz-u himayeye muhtac bütün âkil bâliğ insanlar cümhuru olmak lâzım gelir ki küçük büyük gelmiş geçmiş ve gelecek ale'l'umum insan cinsi üzerinde rübubiyeti câri olan tek rab, ve böyle bütün âkil bâliğ insanlar üzerinde mülkü, melekûtü hâkim ve dâim tek melik

Sh:»6420

şübhesiz ki ne insanlar içinden ne de mahlûkattan birisi olmak mümkün olmaz, bu en yüksek, en mütekâmil insanların ibadet ve ubudiyyet ile kulluğu kendilerine en mukaddes vazîfe bildikleri ve mahabbet ve rızasını maksadı aksa edindikleri ve bu şevk ile onun sevgili merbub ve memlûkleri saffında dizilmeyi canlarına minnet saydıkları yegâne ma'bud, o, gönülleri doyulmaz ebedî vısâl şevkiyle titreden, güzellik edenlerde daha yüksek husnâ neş'esini uyandırarak her ân kendisine doğru sıdkı mücahede ile tekarrub aşkını tehyic eden, her temiz sevgide bir lemhai cemâli, nefesleri tıkayan, yürekleri çatlatan, akılları medhuş ve

sergerdan eden, her elîm korkuda bir cilvei celâli tecelli eyliyen ulûhiyyet saltanatı şeriksiz olarak kendisine

mahsus bulunan Hak Tealâ olabilir, ve onun için « **إِلَهَ النَّاسِ** » diye beyan buyurulmuştur, ve o

halde bu üçüncü nâs âkıl insanlar içinden Enbiya ve sıddîkîn ve şüheda ve salihîn ve Allahın birliğine

iyman edip de onlara uyan ve onlara refik olmak, onlarla haşrolunmak istiyen hâlis mü'minîn ve mü'minât

ve müslimîn müslimât gibi kâmil insanlar, ya'nî Fâtihadâ «

« **الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ** » ve

Sûrei Bekarenin başında «

وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » buyurulan insanlar olmak iktiza eder. Hakikaten sığındırılıp korunmaları va'd olunanlar

da bunlardır. Bununla beraber nâsın böyle rububiyet, mülk, ilâhiyyet hukûmleri tahtinde birer âyette üç

tavr ile i'adesi, «

﴿ **كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ** ﴾ . ﴿ **قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ** ﴾ » gibi âyetlerde ihtar olunan ihya ve imâte meratibi ile me'ad etvarını da hatırlatmaktan

half değildir. Bu bakımdan şöyle demek olur: İnsanlar emvat iken ya'nî hayatsız arz, câmid madde, ölü

toprak iken onları rububiyeti hukmiyle ihya edip insan yapan Rabbünnâsa, sonra o hayattaki insanları

mülkü hukmiyle idare ederken siyaset edip öldüren melikinnâsa, sonra da o

öldürdüğü

Sh:»6421

insanları ulûhiyeti hukmiyle ebedî âhret hayatiyle yeniden diriltilip toplıyarak cezalarını vermek üzere

huzuri ilâhîsine irca' edecek olan, ya'ni kudreti bu kadar büyük ve muhayyirülukul olan ilâhinnâsa sığınırım

di. Ona böyle sığınmak ise, sonunda muhakkak olan irca'i cebrîden evvel her emrine âmade olmak üzere

rücu'î ihtiyarî demek olan tevbe ve inâbe ile «

لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ إِلَىٰ بِالنَّوَافِلِ حَتَّىٰ أَكُونَ سَمْعَهُ وَ

بِقَا بِاللَّهِ» da karar azmı

olmuş olur ki bu da «أَيَّاكَ نَعْبُدُ وَأَيَّاكَ نَسْتَعِينُ» misâkının neticei fi'liyyesi demek olan

felâh ve fevzi azîmdir. Ne mutlu bana iren kullara!

Şimdi görülüyor ki: evvelki Sûrede sığınılan «müste'azünbih» ancak bir sıfat ile zikrolunmuştu. «

رَبِّ الْفَلَقِ» halbuki isti'aze olunan âfet, mâhalakın şerri üç nev'i âfât sayılmıştı: gâsık, neffasât,

hâsid. Bu Sûrede ise sığınılan rabbinnâs, melikinnâs, ilâhinnâs üç sıfatla zikrolunuyor, isti'aze olunan ise bir şerdir. Demek ki bu şer, bu âfet evvelki âfetlerin hepsinden büyük, hepsinden tehlikelidir, ve bundan korunmayı insan hayatının bütün safahatında ve bhusus son deminde ehassı maksad bilmek lâzım gelir, ve demek ki isti'aze için senâ dahi, istenilen matlûbun kadrine göre olmak icab eder. İnsana haricinden, gelen âfakî şerler ne kadar büyük zarar ve fenalık olursa olsun ona ne kadar acı elem ve ıztırab verirse versin onda insanın kendi düşüncesinden, itikadından, iradesinden, kesbinden bir sebebiyet bulunmadıkça, o şey onun hakikatine nüfuz etmez. Ruhunu kirletmez, indallah mes'ul etmez, hakikatte onun hesabına bir şer sayılmaz, bil'akis o yüzden elem ve zahmet çektiği için me'cur ve müsâb bile olur. Çünkü o onun yaptığı birşey değildir. Onun mes'uliyeti fâ'iline aiddir. Halbuki insanın kendinden gelen veya az çok meyl ü iradesine iktiran ettirilerek kendine yaptırılan şerr kendi şerridir, o ondan mes'uldür, ruhunu kirletmiş, kendi kendine düşmanlık etmiş olur. Nefsi insanînin en büyük âfeti işte böyle kendi içinden gelen fenalık, içindeki

Sh:»6422

bozukluk, iymansızlık, iradesizlik, himmetsizlik, yanlış anlayış, yanlış düşünüş, fena temayül, aldanış,

basîretsizlik, kararsızlık, hâsılı bir kelime ile şübheçilik, müvesvisliktir;

Mecruhu sanma cerhi mücerreddir öldüren

Âfatı bâtniyyedir aslı musîbetin

Onun için Kur'anın evvelinde reybi nefy ile iman ve Âhirete iykan korumanın, felâhın ilk şartı olarak tesbit

edildiği gibi sonunda da her şerre sürükliyen sinsi vesvesenin şerrinden isti'aze emrolunarak buyuruluyor

ki 4. ﴿شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ﴾ şerrinden o «أَعُوذُ»- ﴿مِنْ﴾

hannas vesvâsın- ya'nî giri giri çekilip sinen, sinip sinip aldatmak, Hak yolundan geriletip fenaliğa

sürüklemek için döne döne vesvese virmek âdeti olan o döne, o sinsi, o geriletici vesvese kaynağının

şerrinden sığınırım.

«وَسْوَاسٍ» esasen vesvese ma'nasına ismi masdar veya muza'af rubaînin masdarı bu vezinde de

geldiğine göre masdar olmakla beraber çok vesveseci müvesvis ma'nasına mübaleğa için sıfat ve ism

olarak kullanılmıştır ki aynî vesvese kesilmiş, vesvese kaynağı demek gibidir. «Lâm» ile elvesvas, şeytanın

bir ismi olmuştur, çünkü Keşşafın dediği gibi bütün şuglû, san'atı ve dâima üzerine düştüğü hep vesvese ve

iğvadır, öyle vesvese vermekle ma'ruf olan odur. Bahirde Ebu Hayyan der ki elvesvas Şeytanın ismi demişlerdir; bununla beraber vesvas şehvetlerin fısıldadığı vesveseyede denilir ki menhî olan hevayi nefistir اهـ .

Vesvese nedir? Keşşafın ve Râgıbın da söyledikleri vechile vesvese esasen fis, hiş demek, yavaş fısıltı yapmak, fiskos etmek gibi gizli sese, hemsî hafîye denilir, huliyyat hışıltısına, «vesvasülhuliy» denilmesi bundandır. Kamusun kaydettiği vechile avcının ve köpeklerin yavaşça seslerine vesvese ve vesvas denilmesi de bundandır. Bundan hatrai redî'eye, ya'ni nefsin veya Şeytanın kalbe ilka ettiği

Sh:»6423

hayırsız, fâidesiz alçak hatıra ve dağdağaya vesvese denilmek müte'aref ve meşhur olmuştur, dilimizde

ma'ruf olan da budur. « وَنَعَلِمُ مَا تَوْسَّوْسُ بِهِ نَفْسَهُ » âyeti nefsin vesvesesi hakkında, «

فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ » âyeti de Şeytanın vesvesesi hakkındadır.

«حَنَاسٍ» a gelince: hunûstan mübaleğalı ismi fâil veya o vezinde ismi mensûb olarak vesvasın

sıfatıdır. Çok hunûs edici, hunûs âdeti olan demektir.

«Küvviret» Sûresinde «بِالْحَنَسِ الْجَوَارِ الْكُنَسِ» âyetinde dahi geçmiş olan hunûs

lügatte lazım olarak te'ahhur ve rücu' ya'ni girilemek ve giri dönmek, ve inkıbaz ve gaybubet, ya'ni sıkılıp

büzülmek, sinip gâib ve nabedid olmak ma'nalariyle alakadar olduğu gibi müte'addî olarak geriletmek,

munkabız etmek, sindirip gâib etmek ma'nalarına gelir. Müfessirîn ekseriyyetle lâzımdan te'ahhur ve

inkıbaz ile sinmek ma'nasını esas tutarak tefsir eylemişlerdir ki: bundan hannâs: geri çekilerek veya

büzülüp sinerek fırsat bulunca dönmek âdeti olan demek oluyor. Onun için biz bunu sinsi diye terceme

etmeyi muvafık bulduk. Keşşaf: hunûsa mensûb, âdeti hunûs ya'ni te'ahhur etmek olandır. Çünkü Said

İbni Cübeyrden rivayet olunmuştur ki insan Rabbinı zikrettiği vakit Şeytan hunûs eder, geri kaçar, gaflet

edince de döner vesveseye başlar اهـ. Râgıb da der ki: hannas, hunûs eden ya'ni Allah anıldığı zaman

munkabız olan Şeytandır. Bunlara göre vesvâsi hannas Şeytan demek olmuş oluyor ki müfessirînin çoğu

da bunu söylemişlerdir. Sûrenin âhîrinde bu Şeytan «مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ» diye ta'mimen

beyan olunacağına göre bu da kâfidir; Bununla beraber Ebu Hayyan bunun nefse de şümulünü ve tam

sinsilik ma'nasını göstererek Bahirde demiştir ki: elhannas, «

الرَّاجِعُ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ الْمُسْتَتِرُ أَحْيَانًا = izi üzere geri dönen vakit vakit gizlenendir.

Ve bu vasıf, Şeytanda mütemekkindir, kul Allah

Sh:»6424

Tealâyı zikrettiği vakit Şeytan taahhur eder, çekinir, şehvata gelince bu da iman ile ve Melekin ilhamıyla

ve haya ile siner, çekinir, şu halde bu iki ma'na vesvasta münderic olur, « مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ »

da Şeytanlardan ve insanların nefislerinden demek olur. Yâhud vesvas ile murad Şeytan ve kötü

karînlerden yaldızcı kışkırtan, « مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ » da o vesvası beyan olur. هـ. Hunûs

müteaddi olabileceğine göre de hannas, geriletici, veya sindirici demek olur. Şeytan ve şehvat hakkında

bu da doğrudur, çünkü bunlar vesveseleriyle insanı geriletir, insanlık ruhunu hak yolunda terakkiden alıkor.

Akıl ve fikrini çelerek sabr ü metânetini, azm-ü iradesini kırarak iman ve iykandan, salih ameller için

mücahededen çekindirir, sırf hayvanî, behimî, fânî zevklere ve yanlış yollarla türlü hîylelere, hud'alara

sevk ederek geriletir, tedennî, tereddî ettirerek fânî hayatta çürütüp bitirmek ister, Allah anıldıkça hak

korkusu göründükçe geriler, siner, fırsat buldukça döner, yüz buldukça şımarrır, musallat oldukça olur,

musallat olduğunu da düğümlere üfliye üfliye evham ve hayalât içinde sindire, sindire zelil-ü bednam eder

birakır. Bu ma'na itibariyle de yine sinsi diye tercemesi muvafık olur.

İbni Sina demiş ki: vesvas vesvese ika' eden kuvvedir, bu da nefsi hayvanîyi isti'male geçişi, sonra da hareketi aksine oluşu cihetiyle kuvvei mütehayyiledir. Zira nefsin asıl vichesi mebadîi mufarıkayadır, kuvvei mütehayyile onu madde ve alâ'ikiyla iştiğale doğru tuttuğu vakit o kuvve, hunûs etmiş, ya'ni aksine hareket eylemiş olur اهـ . Bazıları da demiştir ki kuvvei vehmiyyedir. Çünkü o mukaddimatta akla müsa'id olur, fakat iş neticeye gelince çekinir, vesvese vermeğe teşkik etmeğe başlar اهـ .

Âlûsînün bunlara karşı: kelâmullahi böyle tefsir etmek vesvasi hannasın şerrinden olduğu hafî değildir, diye

Sh:»6425

atması da reva olmamıştır. Zira vehm-ü hayal atılınca vesvesenin yeri kalmaz. Allahın kelâmını, yarattığı

hilkata nazar ve âfak ve enfüsteki âyatını tefekkür ve mütalea ederek anlamağa çalışmak Şeytanın

vesvesesi değil, Kur'anın nazar ve tefekkür emirlerinin iycabı olduğu da unutulmamak gerektir. Netekim

Beyzavî de vesvese vereni kuvvei vehmiyye gibi diyerek izzah etmiştir. Bunu bir temsil değil, sade tenzîre

hamledip de vehm-ü hayal vesveselerinin şerrini isti'azeden haric bırakmak Şeytanın en çok kullanmak istediği vasıtalarını ihmâl etmek demektir.

Vesvasın vesvese iyka' eden kuvve demek olduğunda ve vesvesenin tehayyül ve tevehhüm ile alâkadar bulunduğu vesveseye düşülmeğe sebep yoktur, ancak bunu tahsisa kalkışmayıp da şu beyanı ilâhînin umum ve şümulü üzere anlamak elbette daha doğrudur. Zira vesvasi hanna nedir? Diye tereddüde düşülmemek için şöyle beyan ve tazvîh buyurulmuştur: 5.

﴿الَّذِي يُوسِّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ﴾ o ki nâsın sînerlerinde vesvese verir durur

-ya'ni insanların içlerinde: gerek ferden içlerinde, gönüllerinde ve gerek cem'iyeten içlerinde aralarında,

yâhud Allahı unutanların göğüsleri bağırları içinde havassi zâhire ve bâtınelerinden hatıralarına,

gönüllerine türlü vesvese sokar, sezilir sezilmez fiskos eder gibi yavaşçadan gıcıklayarak kötü telkinler

yapar, fena fena temayülât, alçak alçak hissiyyat uyandırır. Bu suretle akıl ve fikirlerini çeler, türlü

fenalıklara düşürür. Allah yoluna gitmekten, insanlık gayesine ermekten alıkor, nihayet dîn ve iymandan

çıkırır, ebedî helâke sürükler. O vesvasi hanna işte böyle her şerrin başı olan vesveseyi gâfil insanların

sînelerinde fısıldayıp duran sinsi âmil her ne ise odur.

İbni Sîna der ki: nefsin birinci metiyyesi sudûrdur, zira nefsi insanînin ilk müteallakı kalbdır, onun vasıtasıyla sair âzaya yayılır, onun için vesvesenin te'siri evvelâ sudûrda olur **اه**.

Sh:»6426

Müfessirîn diyorlar ki burada « **الَّذِي** » mevsulünün i'rabında üç vecih câ'izdir: Birincisi, sıfat olarak mahallen mecrur olmaktır ki vesvasın sıfatı müfessiresi demektir. İkincisi, onu tefsir için cümle istinafiyye olmak üzere « **هُوَ الَّذِي** » takdirinde haber olarak merfu' olmaktır. Üçüncüsü, zemm üzere mansub olmaktır. Bu iki veche göre «elhannas» da vakıf hasen olur. Birincisine göre ise tefsiri Kevaşide «vakıf caiz olmaz» demiş, lâkin Taybî buna «vakfın ademi cevazında nazar vardır. Çünkü fasıla vardır» diye ilişmiş, Keşfte de demiştir ki sıfat olunca hüsün, müselleme değildir, meğer Allahümme vakfı hasen bir fâsilai hassada bu gibisine de şâmil olması hakkında bir veche göre olsun **اه**. Zira Kur'anın her fâsilası güzeldir, her âyetinde vakıf da güzel olmak lâzım gelir. Âyetlerde vakıf, Resulullahın sünnetidir diye de bir rivayet vardır. Bu « **النَّاسِ** » dan murad Allahı zikirden gaflet edenler, ya'ni gaflet halinde olan insanlar olmak zâhirdir. Onun için bunun «nâsî» ya'ni unutan ma'hasına olmasını da tecviz etmişlerdir.

6. ﴿مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ Cinden ve İnsten -ya'ni o vesvese viren gerek gizli Cin

taifesinden, Cinnîlerden olsun ve gerek malûm insanlardan, insîler kısmından olsun o vesvası hanna

ikisine de şamildir, ikinci bir ma'na ile: Cinden de vesvese verir, İnsten de vesvese verir, ya'ni Cinlerden,

maba'dettabîi gizli mahlûklardan bahsederek onlara ilişik ettirerek o cihetten de vesvese verir, insanlardan

bahsederek onlara ilişik ettirerek o cihetten de vesvese verir. İbni Sînanın anlayışına göre Cin istitardan,

İns isti'nastandır, umuri müstetire havassi bâtine, ümuri müste'nese havassi zâhiredir, vesvas, kalbe

vesveseyi bunlardan verir اهـ . Üçüncü bir ma'na ile gerek Cinden olan ve gerek İnsten olan nâsın

sadırları içinde vesvese verir, Sh:»6427

bu suretle Cinni de azıtır, İnsi de azıtır. Dördüncüsü bir ma'na ile de, ya'ni gizli açık Cin ve İnsin

şerrinden.

Bu ma'naların vechi: Buradaki « من » in, ma'nası ve teallûkudur. Bunda müfesiirîn üç, dört vecih

zikretmişlerdir: Birincisi «min» beyaniyye olarak « الَّذِي يُوسْوِسُ » yi beyan olmasıdır ki

dolayısıyla vesvasın Cinslerini beyan olur. Ya'ni o vesvese veren vesveseci Şeytan iki türlüdür: biri

maba'dettabîi (metafizik) sahada gizli takımından, Cinnîler soyundan; biri de tabîi sahada açık ünsiyet

edilen malûm insanlar soyundandır. Bu ma'na Sûrei En'amda geçtiği üzere «

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي
بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا

vesvasın İns ve Cîn Şeytanlarından e'amm olduğunu ve hepsinin şerrinden Allaha sığınmak lüzumunu

beyan olur, en açık ma'na da budur. Ebu Zer Radıyallahü anhten mervîdir ki: bir adama «sen Allaha

sığındın mı İns Şeytanından?» demiştir. İkincisi -« من » ibtidaiyye olarak « يوسوس » ve müteallık

olmasıdır ki vesvese vereni değil verdiği vesvesenin mebde'ini, ciheti teallûkunu göstermiş olur. Gâh

Cinlerden vesveselendirir, Gâh İnsanlardan vesveselendirir demek olur. Bu veche göre Cin en umumî

ma'nasiyle Melâ'ikeye dahi şâmil olabilir. Gerçi melek, şerr değil, ve vesvese vermez ise de vesveseciler

onlardan da bahsederek vesvese ve iğfalâtta bulunabilirler. Üçüncüsü, « فِي صُدُورِ النَّاسِ »

daki «nâs» ı beyan olmasıdır ki Ferra ve daha bir takımları buna kail olmuşlar ve demişlerdir ki: nâs, Cinne

de itlak olunur, Netekim Sûrei «Cin» de «

﴿نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ﴾ . ﴿بَرِّجَالٍ مِنَ الْجِنِّ﴾ denildiği gibi Kelbîden menkul

olduğu üzere « نَاسٌ مِنَ الْجِنِّ » dahi denilir. Bu surette o vesvas Cinden olan nâsa da İnsten

olan nâsa da vesvese verir demek olur.

Sahib Keşşaf der ki: ben bunu doğru bulmam, çünkü Cinne Cin denilmei ictinanlarından, gizliliklerinden

dolayıdır,

Sh:»6428

nâsa nâs denilmesi de beşer denilmesi gibi zuhurlarından dolayıdır ki ibsar ma'nasına olan iynastan

me'huzdur, nâs ta'birinin ikisine de söylendiği vâkı ve sahih ve sâbit olsa bile Kur'anın fesahatine ve

tesannu'dan uzak olmasına münasib olmaz. Bu ma'nayı anlamak için « النَّاسِ » ile «ennasî» murad

olunmak daha iyidir ki « مِنْ حَيْثُ أَفْضَلَ النَّاسِ » gibi « يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ » da

kesr ile okunduğu gibi olur, sonra da bu nasî Cin ve İns ile beyan edilir, çünkü sekaleyn, Allah Tealânın

hakkını nisyan ile mevsuf iki nevi'dirler **اه**. Fakat bu da hilâfî zâhir olmakla beraber bu surette «sadr» ın

cem'i olan sudûrun müfred olan nasîye izafeti de zevke pek mülâyim gelmez, bu veche kail olanların asıl

maksadı burada ins ve insiyi mutlak insandan ehass olarak ona mukabil olan Cinni de mutlak insan cinsi

ve mahiyeti dahilinde mülâhaza etmek olsa gerektir. Çünkü ins mutlak insan ma'nasına geldiği gibi

insanın ünsiyet ettiği enisine, yâr ve hemdemi ma'nasına da gelir, buna mukabil olan da tanımadığı

yabancı, meçhulü demek olur. Yine bu ma'haya yakındır ki insanın nefsi ve vücudu tarafına gelene insî ve

öte tarafına vahşî ta'bir olunur, meselâ elin iç yüzü ve ayağın üstü insî elin dış tarafı ve ayağın tabanı

vahşîdir, ve teşrihte bu ma'na meşhurdur. Kezalik Cin gece zulmeti ve istitar ma'nasından olarak havasdan

mestur olan şeylere ve alelûmum Ruhanîlere ve Ruhaniyyundan bilhassa bir kısmına derecat üzere itlak

edildiği gibi -ki Sûrei En'am âyetinde geçmişti bak- nâsın toplandığı çok ve kalabalık cemiyetin en çok ve

gür yerine de dahilini setrettiği için « جِنَّ النَّاسِ وَ جَنَّاتِ النَّاسِ » denildiği lûgatta

malumdur. Şu halde « فِي صُورِ النَّاسِ » da nâs, ma'lum ve mechul umum insanlar, «

مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ » daki nâs da ehass ma'nasiyle insînin cem'i enâsî muhaffeti nâs, ya'ni

me'nus insanlar demek olur. Cinne de bunun mukabili yabancı, gizli, tanınmadık, meçhul insanlar, demek

gibi olarak ikisi alelumum insanları beyan olmuş olur. Vesvâs da alelûmum

insanlar

Sh:»6429

cinsine vesvese veren maddî, ma'nevî, uzak, yakın her ne ise o demek olur. Bu ma'na da haddi zatında

mühimdir, ve lâfzın muhtemelâtından da olabilir, ancak bunda Cinnin ma'nasını tahsîs ile beraber, daha

ziyade beyana muhtac olan vesvâsı bırakıp da zâhir olan nâsı beyana geçmek vardır ki muvafık değildir,

onun için bu üçüncü vecih, ma'na itibariyle doğru olsa bile nazımdan anlaşılması itibariyle pek zayıf ve pek dolambaçlı olduğu için ta'kidden halî değildir; bununla tefsir, fesahati Kur'ana muvafık olmaz. Yalnız Cin ve

İnsin hass bir ma'nasını da anlatmak için zikrolunmuştur. Dördüncü bir vecih de «

« مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ » vesvâsı beyan veya cârrın i'adesi ve muzaf takdiriyle «
« مِنْ شَرِّ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ » ma'nasında bedel olmaktır ki bunun da hasılı birinci vecih gibi olur.

Bütün bu vecihler içinde en açığı birinci vecihtir. Bu suretle Cinne havassın mâverâsında olan

maba'dettabîi sahayı, « ناس » da tabîi sahayı beyan demektir. Vesvese mutlaka bunların birinden veya

her ikisinden gelir.

İşte bütün bunların şerrinden ve bahusus vesvesesi şerrinden insanların rabbi, insanların meliki,

insanların ilâhı olan ehad, samed Allahi zülcelâla sığınmak hatime olarak emredilmiş ve bu vechile

sığınanların inayeti ilâhiyyeye mazheriyyetle korunarak hüsni hâtimeye irecekleri va'd buyurulmuştur ki

bunun üzerine şükrâne olarak « الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ » diye Fâtihadan başlamak

ne güzeldir.

Bu Sûrei celilenin harfları tekrarsız olarak sayıldığında yirmi iki harftir, Fâtiha harfleri de böyledir.

Âlûsînin nakline göre bunun nüzul senelerine remz olduğunu söyleyenler olmuştur. Çünkü Kur'anın yirmi iki senede nâzil olduğunu rivayet edenler de vardır. Lâkin meşhuru yirmi üç senedir. Şu halde yirmi iki seneden fazla olmakla beraber tam yirmi üç seneye de dolmamış olduğunu söylemek hepsini tevfiik etmiş olur. Gerçi lisanî bir vaz'ı,

Sh:»6430

aklî veya tabîî bir delâleti olmayarak mahza tesadüf kabîlinden, görünen bu gibi tevafuklara ahkâm terettüb ettirecek kadar ihticaca salih, ifadesi maksud bir ma'nayı murad nazariyle bakmak doğru olmaz ise de hakıkatte ılmî ilâhîye nazaran tesadüf mülâhazası vârid olamayacağı ve her tesadüfün dahi nefsel'emirde bir hikmet ve ma'nası bulunmak iktiza edeceği te'emmül olunursa bu gibi tesadüflerin yerine göre remzî bir ma'na ifadesinden halî kalmıyacağı da inkâr edilemez. Bu sebeble bunları da letâifi işarat ve müstetbeâtî terâkib kabîlinden olan zevkî nüktelere mülhak remizler, iymalar halinde kayd ve mütalea etmek fâideden halî olmaz. Kur'anda bu kabîlden de bir çok incelikler bulunduğu malûm, maamafih müteşabihat vadîsi demek olan bu gibi nüktelerden muhkemat hılâfına ma'nalar çıkarmağa kalkışmak, Hurûflük zeyg-u dalâliyle Bâtınîlik zulmetlerine sürüklenmek demek olacağı, bunun ise Kur'anın zulmetten nura götüren

açık beyanına münafi olduğu da şübhesiz olmakla beraber muhkemata aykırı olmıyarak sezilen, duyulan

lem'alar, lemhalar, ince ince ırfanları, zevkleri okşayan remizler, iymalar, kalden zeyade hâle aid olan ve

ehlinden başkasına keşfi nikab etmiyen bed'alar da ne kadar incelense o kadar müfid, o kadar lâtif olur.

Meselâ Kur'anın evveli bismelenin « با » sı ile başladığı, âhiri de nâsın «sîn» i ile hitam bulduğu

mülâhaza edilince bunun «bes» ya'ni yetişir, kâfi, işte o kadar demek gibi olduğu, bunun da «

« مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

mazmunu muhkemine mutabık olarak Kur'anın başka bir kitaba, diğer bir delîle ihtiyac bırakmıyacak

derecede usuli dînin hepsini havî, kâfi bir hidâyet rehberi olduğuna bir remz, ya'ni «

أَوْ لَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرًا لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

anlayışlar, boş değil boştur. Netekim şu Farisî beyit de bu ma'nada söylenmiştir:

Sh:»6431

اول و آخر قرآن زچه آمد باسین یعنی اندر دوجهان رهبر
ما قرآن بس

Evvel-ü âhiri Kur'an neye ba, sîn geldi. Ya'ni rehber iki âlemde bize Kur'an bes

Bunu bizde ma'ruf olan «Allah bes, bâkı heves» mazmuniyle anlamak da Kur'anın evvel-ü âhir bütün mekasidini muhtevî olmak i'tibariyle daha cemiyetli olacağını ihtar eylemek dahi şübhesiz ki fâidelidir.

Bunda Sûrei Tevbenin âhirindeki «

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ» ve Sûrei Yâsinin âhirindeki «
فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» gibi âyetlere

bilhassa işâret bulunmakla beraber Fâtihadaki isti'ane ile hatîmedeki isti'aze emirlerinin tevhid ve ihlâs

gayesinde bir tatmîni vardır ki umumiyetle matlûb olan hüsni hatîme de budur. Bununla beraber bu

işâretleri harflerin ma'nayı remzîsinden çıkarmağa hacet de yoktur. Fâtîha ve Sûrei Bekarenin evveli ile

ihlâs ve mu'avvizeteyn bu üç Sûrei Bekarenin evveli ile ihlâs ve mu'avvizeteyn bu üç Sûrenin ma'na ve

mazmunu mülâhaza edildiği zaman doğrudan doğru me'anî arasındaki insicam ve münasebat ve evvel-ü

âhir arasındaki ahengi vahdet silsilei fikriyye ve beyaniyyesiyle de o nûkteleri ilham etmeğe kâfidir, ve bu

ahenk ve tenasüb bize Kur'an Sûrelerinin tertibi de vahy ile olduğu hakkındaki mezhebimizin kuvvet ve

isabetini gösterir. Onun için sırf rûmuzâtından sânih olan ma'halar muradı ilâhî olduğuna hükmetmek doğru

olmayacağı hakkında ulemanın ihtarını unutmamak ve maksudu karanlık yollarda aramayıp sıratı

müstakîme sarılmak ehassı mekasid olduğunu dâima göz önünde tutmak lâzımdır.

Dîn günü selâmete irmek için doğru yola hidâyet talebi evveli maksad olduğu gibi o yolda insanlık

meratibinin aksayı kemali olan beka' billah saadetine kavuşmak için de gizli açık her türlü vesveseden,

reyb-ü gümandan sakınarak tam bir iykan ile Allah Tealânın rububiyetine, melekûtuna, ulûhiyyetine

sığınmak âhiri maksad

Sh:»6432

olduğunun hatime olarak beyan buyurulmuş olması şübhedden âzâde olarak gösteriyor ki insanlığın gayei

saadeti iykan ile ittikadadır, hüsni hatime onunladır « وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ » dir. Ve işte lâreybefih

olan bu kitabı ekmele böyle « هُدًى لِلْمُتَّقِينَ » olarak indirilmiştir. Mucebince amel edenlerde hep o

güzel akıbeti ermiştir. Mucebince amel de Allahın lûtf-ü tevfikıyledir. Bize düşen «

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ » mîsâkıyla onu istemek ve iykan-ü ihlâs ile ona sığınmaktır.

Bu abdi âciz de hamd-ü tesbih ile onun lûtfi terbiyesine feyzı mülküne, inâyeti ilâhiyyesine, rahmet-ü gufranına sığınarak hem kendim hem milletim, ihvanı dînim hakkında vesveselerden âzâde kalbi selim ve vicdani müstakîm ile o âkıbeti hüsnaya tevfikını diler ve on iki senedenberi gece ve gûndüz aşkı hakk ile, gözlerinden nokta benokta eşki revân dökerek altmış senelik sahifei hayatıma kelâmullahın meal ve tefsirini yazmağa çalışan hamei nahâtimeye vaz'ı imza etmek isterken raz âşnayı cûdi hakk olmaktan bir ân fâriğ kalmak istemiyen kalbi nizarım da bu ibtihal ile hatmi mekal eder.

Geldim likana irmek için işbu menzile

Haşret irenlerinle beni eyleyip kerem

Bir ân imiş meali kitabı vücumun

Ömrüm şu tercemanım olan satrı mürtesem

Levhi rızaya yazdır İlâhî bu satırım

Her dem nevayı hamdini kaydeylesin kalem.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَ اَلْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ، وَ اَجْعَلْ لِي لِسَانَ
صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِينَ، وَ اَجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ، رَبَّنَا

هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ
إِمَامًا. رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَ لِأَخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَ لَا
تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ.
رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ أَوَّلًا وَ آخِرًا.

Sh:»6433

سُبْحَانَكَ مَا أَعْظَمَ شَانَكَ. وَمَا أَجَلَّ بُرْهَانَكَ. مِنْكَ
الْفَاتِحَةُ. وَ إِلَيْكَ الْخَاتِمَةُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى
آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ
حَمِيدٌ مَجِيدٌ. وَ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا
بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.
وَاحْشُرْنَا مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا
الضَّالِّينَ آمِينَ.

Yâ Rab! Bana bir huküm ihsan et ve beni salihîn zümresine ilhak buyur, ve sonrakilerde bana bir

sadâkat dili «zikri cemil» tahsîs eyle. Ve beni naim cennetinin vârislerinden kıl. Yâ Rabbenâ! Bizlere

eşlerimizden ve zürriyetlerimizden güzler süruru ihsan buyur ve bizleri müttakîlere pişüva kıl. Yâ Rabbenâ!

Bizlere ve bizden önce iyman ile geçen ihvanımıza mağfîret buyur, ve iyman edenlere karşı kalblerimizde

bir kîn tutturma. Yâ Rabbenâ şübhe yok ki sen ra'ufsun, rahîmsin. Yâ Rabbenâ! Sanadır hamd ve evvel ve

âhır. Sübhâneke yâ Rab! Şânın ne büyük! Bürhanın ne yüce!. Fâtiha senden hatime sana, Allahümme salli

alâ Muhammed...

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى
إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَبَارِكْ عَلَى
مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ
إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَاحْشُرْنَا مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ آمِينَ.

الحمد لله حمدى تمام بو

تاريخه ﴿نور تفسیر قرآن﴾

12 Cümâdelâhire 1357

8 Ağustos 1938